

[Auf]Lösungen

Dekoloniale Begegnungen

(Не)Згоди. Картографування деколоніальних дискурсів у Молдові

Овідіу Тичинделяну

Деколоніальна чутливість у Молдові: контрдержавна пропозиція

Основний постулат деколоніальної думки (як руху, що виник в 1990-ті роки в Латинській Америці у зв'язку з підйомом соціальних рухів корінного населення, таких як CONAIE в Еквадорі та повстання сапатистів у Мексиці) полягає в тому, що нині відомий нам сучасний світ заснований і невіддільний від низки процесів, що почалися із західноєвропейського завоювання Америк. Формування сучасного світу невіддільне від трьох з половиною століть трансатлантичної торгівлі, від становлення західних або північноатлантичних колоніальних імперій, формування сучасного расизму, розграбування та геноциду корінних і незахідних цивілізацій, створення масової міграційної мобільності через спустошення незахідних територій і споживання Землі в інтересах консьюмеристського глобального світу. Спільною логікою, що лежить в основі цих різноманітних історичних явищ, є колоніальність. Тривалий історичний період колоніалізму та логіка колоніальності, покладена в його основу, створили політичні, економічні та епістемологічні структури нерівності, що мають стійкі наслідки в нашому теперішньому. «Сучасність не існує без колоніальності», — стверджує Вальтер Міньоло, зазначаючи, що наш світ, як і раніше, несправедливо розділений колоніальними та імперськими відмінностями, про що свідчить міжнародний баланс сил між «Глобальною Північчю» та «Глобальним Півднем»¹.

Колоніальна відмінність включає те, що Вальтер Міньоло називає «темним боком Ренесансу», а перуанський соціолог Анібаль Кіхано визначив як структуруючу

¹ Walter D. Mignolo, *Local Histories / Global Designs*, Princeton, Princeton University Press, 2012.

різницю між колонізаторами і колонізованими у суспільствах сучасного світу². Починаючи з політичної сфери та університету й закінчуючи бізнес-середовищем та сектором культури, сучасний світ надає перевагу «світлішим» західним голосам та точкам зору, а «темніші» незахідні голоси й епістемології фізично усуває, редукує їх як нерелевантні або класифікує в екзотизованому й деконтекстуалізованому вигляді. Люди по обидва боки колоніальної відмінності відчувають, переживають і розуміють цю відмінність радикально по-різному, а надто расіалізовані люди чи ті, чия історію предків було розбито на друзки, й лише епістемічний поворот може протистояти несправедливості та збідненню досвіду, породженим колоніальністю влади за допомогою такого розділення, і зцілити їх. Для деколоніальної думки ревалоризація голосів із колоніальних периферій або з «внутрішньої екстериторіальності колоніальної відмінності»³ несе у собі новий епістемічний потенціал, заново артикулюючи надії на більш демократичний і справедливий світ, здатний загоїти колоніальну рану. Дуже часто епістемічний та політичний потенціал таких надій ґрунтується на громадських філософіях доброго життя.

По-перше, імперська відмінність стосується сучасних імперій, які були структуровані за тими ж моделями колоніальності, але втратили владу або потрапили під панування інших західних імперських та колоніальних держав (наприклад, південь Європи). По-друге, Мадіна Тлостанова виділяє зовнішню імперську відмінність між західними колоніальними імперіями та незахідними, «другосортними» або «не зовсім західними» сучасними імперіями на кшталт Османського султанату чи Російської імперії⁴. Найважливішим завданням деколоніальної думки можна вважати роботу з визнання й усунення колоніальної відмінності та імперських відмінностей, що діють у певній місцевості та в певний історичний момент.

Колоніальні та імперські відмінності по-різному артикулюються в «Східній Європі» та «пострадянському світі», на відміну від Карибського басейну, Західної Африки чи Південно-Східної Азії, хоча можна виявити й структурну схожість. Крім того, в самому пострадянському світі існують помітні відмінності та інтерпретації влади, які з часом роблять цей термін дедалі більш застарілим.

Молдова — нова незалежна держава, що мирно виникла в пострадянському світі, де домінує Росія. Ця держава має спільний кордон з Румунією та значну частку румуномовного населення. У 1990–1992 рр. Молдова пережила громадянську війну за участі російських військових та мала перспективу об'єднатися з Румунією.

---

² Aníbal Quijano, «Colonialidad del Poder, Eurocentrismo y América Latina», Edgardo Lander (ed.), *Colonialidad del Saber, Eurocentrismo y Ciencias Sociales*, Buenos Aires, CLASCO-UNESCO, 2003.

³ Walter D. Mignolo, "I Am Where I Think: Epistemology and the Colonial Difference", *Journal of Latin American Cultural Studies*, vol.8, no.2, 1999.

⁴ Madina Tlostanova, "Can the Post-Soviet Think? On Coloniality of Knowledge, External Imperial and Double Colonial Difference", *Intersections. EEJSP* 1(2): 38-58.

У міжнародному вимірі країна залишається прикордонням⁵, що постійно перебуває під впливом більших держав та лежить на перетині їхніх шляхів. У ретроспективі, коли поставав сучасний світ, історичні князівства Румунії та Молдови завжди були спірною територією, де перетиналися три основні імперські сили: Габсбурги із Заходу, Росія зі Сходу Османи з Півдня. Річ Посполита та Кримське ханство також залишили значні історичні травми, як і Румунське королівство в період міжцарства. Однак у недавній парадигматичний період пострадянського переходу до капіталізму та ліберальної демократії, який і є предметом цієї статті, прикордонні території Молдови стали спірним місцем безперервної «штовханини» великих держав із Заходу та Сходу: зокрема, Румунії та Європейського Союзу на Заході, а також Росії на Сході.

Розміри та розміщення Молдови роблять її середовищем, схильним до інтерналізації великих сил: на заході — Румунія, етнічний старший брат, що додає привабливості Європейському Союзу. Проте сусідом з амбіцією «старшого брата» була й Україна, з якою Молдова має найдовший кордон із півночі до півдня, а також важливі торговельні зв'язки з Києвом та Одесою. Зі сходу Росія чинить тиск через свою військову присутність у сепаратистському регіоні Придністров'я, а також через соціальну роль численного російськомовного населення та різні форми політичного втручання. Крім того, важливу роль відіграє Туреччина, яка підтримує населення турецькомовного автономного району Гагаузія та відіграє важливу економічну роль у регіоні. Тож колоніальність влади артикулюється в Молдові, як мінімум, трьома формами зовнішньої імперськості, яким відповідають структури, що виникли історично й актуалізовані в сучасності; кожна з них маніфестує різні сили та цілі — із заходу, півдня та сходу. Деколоніальний підхід у Молдові мав би ретельно враховувати баланс цих сил та реакцію місцевого населення, що досі не було зроблено у соціальних науках та критичних дослідженнях. Тому мій підхід базований на тому, що деколонізаційні чутливості слід розглядати в кроссекторальний та трансгенераційний спосіб. Зосередження уваги на лише культурному секторі або одному поколінні випустило б з уваги переплетіння колоніальностей. Я розглядаю інноваційні прояви опору колоніальній та імперській відмінності; прояви, що містять потенціал етичного та епістемічного оновлення, виходять за межі сучасних дисциплін знання та поєднують різні сфери діяльності в ширшій мережі соціальних, інституційних та сімейних відносин. Я також сполучаю нові голоси з попереднім поколінням культурних ініціатив, що артикулювали деколоніальну чутливість; у нашому випадку це жіночий колектив «Театру Спалаторіє» (Teatru Spălătorie).

«Театру Спалаторіє» — це жіночий колектив, утворений у 2010 р., який за минуле десятиліття став центральним елементом незалежної культурної сцени Кишинєва. Для цілей цього дослідження, навіть якщо членкині «Театру Спалаторіє» вже не є «новими голосами», їхні робота та внесок мали вирішальне значення для

---

⁵ Gloria Anzaldúa, *Borderlands / La Frontera: The New Mestiza*, Aunt Lute Books, 1987.

становлення тяглості в місцевій культурі та для органічного відстеження того, як локальна деколоніальна чутливість виникала на незалежній молдовській культурній сцені. Із 2010 по 2017 рр. самоврядний простір «Театру Спалаторіє» було одним з головних майданчиків Кишинєва для проведення публічних дебатів, реалізації незалежних ініціатив чи організації протестів, а також безпечним місцем для зустрічей ЛГБТКІ+спільноти, виступаючи таким чином як об'єднувальна платформа для критичних голосів, націлених на сучасні трансформації молдовського суспільства. Крім того, специфічна методологія Ніколети Есіненку та «Театру Спалаторіє» передбачала документальну роботу при підготовці оригінальних п'єс включно з дослідженнями та інтерв'ю. Також Есіненку виводить на сцену маргінальні голоси з їхніми актуальними історіями, у такий спосіб відмовляючись відтворювати колоніальну антропологічну позицію експертки, що «видобуває» знання з місцевих інформаторів. Так, один із її молодих співторців Іон Борш, виступив одночасно актором і свідком: працюючи на другій роботі водієм автобуса Кишинів-Рим, у фільмі «Незалежна Молдова — корекція» (2013) він свідчив про розруху й розгубленість, що залишилися після того, як пострадянські трудові ресурси мігрували на Захід. Каталіну Букос, яка є однією з фігуранток цього дослідження, також виступала на сцені «Спалаторіє» у виставі «Скасування сім'ї» (2019) — кропіткій та інтимній документації сімейних історій та історій жінок, які пережили зміну парадигм у 1980–1990-ті. Як каталізатор критичних голосів із Молдови, Есіненку та «Театру Спалаторіє» демонструє органічні прояви місцевої деколоніальної чутливості: міграційна свідомість, вразлива до міжнародних ієрархій та тиску; жіноче колективне переживання того, як руйнується комунальна та соціальна тканина; неприйняття етнонаціоналістичного тиску, расизму та гетеронормативної жорстокості як у радянській, так і в пострадянській історії. У цьому сенсі «Американська мрія» (2014) та «Реквієм по Європі» (2018) — це вистави, які створили локальну історію, засвідчуючи релевантність міграційної свідомості, а «Євангеліє після Марії» (2018) та «Скасування сім'ї» (2019) висунули на передній план жіночу позицію.

Дотримуючись наведеного вище аналізу та орієнтирів, які надав «Театру Спалаторіє», для цілей цього проекту я виділив у своєму дослідженні роботу чотирьох жінок. Кожна з них стикалася з реальними життєвими труднощами, замовчуванням чи маргіналізацією, але при цьому заявила про себе в суспільстві, продемонструвавши гостру критичну позицію. Цю змішану групу складають художниця, журналістка, едукаторка й еко-культурна працівниця ; їхня різноманітна діяльність свідчить про тяглість роботи «Театру Спалаторіє».

Каталіна Букос — візуальна мисткиня й режисерка, вивчає медіа-мистецтво та кіно в Академії медіа-мистецтва в Кельні, одна з відомих активісток місцевого громадського руху «Ок'юпай Гугута» (Оссиру Guguță), який об'єднав різні групи, що займаються міським активізмом у Кишинєві. Каталіна Букос співпрацювала з «Театру Спалаторіє», сміливо винісши на сцену історію своєї родини у виставі «Скасування сім'ї» (2019). У відповідь на молдовських художників та мисткинь,

вона створила власне робоче місце. Каталіна заснувала галерею ARTA та є членкинею «Студії 10/90» (10/90 Studio). На мистецьку прекарність вона відповіла ще й тим, що загалом розвинула винахідливість та виробила схеми виживання як мисткиня, здатна адаптуватися до соціальних та економічних реалій і працювати з різними медіями — від фотографії, кіно та перформансу до традиційної гравюри. Універсальність — класична схема виживання східноєвропейських художниць і митців. Концептуально Каталіна Букос визначає свою творчість як «соціально ангажоване сучасне мистецтво» та приділяє особливу увагу соціальним явищам, що вражають Молдову: масовій міграції на Захід, відносинам із Придністров'ям та Україною, необхідності більше цінувати повсякденне життя звичайних людей.

У своїй роботі «3000» вона відреагувала на тактику залякування, використану місцевими політиками-популістами, які стверджували, буцім відкриття дверей до Європи призведе до того, що до Молдови мігрує 30 000 людей із Сирії. У відповідь Букос збрала у великій ліногравюрі мініатюри 3000 облич і перевернула послання політиків, написавши великими літерами «Vine ați venit» («Ласкаво просимо»). Кропітка робота залучення людей до цього візуального перформансу вказує на основний напрямок роботи Букос: точку зору пересічного громадянина, якого показано щедрішим за державу, артикульовано з міграційної свідомості навіть усередині країни — це доказ того, що Молдова перебуває в стані прикордоння. У серії «Живі монументи» Каталіна Букос запропонувала мисткиням і митцям із Придністров'я стати більш публічними особами — маніфестувати себе, створити «монументи» зі своїх тіл у публічному просторі Тирасполя, столиці Придністров'я. У роботі «Двері» звичайний житловий будинок в Івано-Франківську (Україна) набуває додаткового духовного виміру завдяки накладеній відеопроєкції входу до місцевої греко-католицької церкви вдень, а мешканки й мешканці будинку продовжують жити своїм життям. У всіх цих роботах Каталіна Букос засвідчує дискомфорт стосовно влади, що проявляється у відносинах між державою та звичайними людьми, й використовує мистецтво як спосіб звернути погляд на людей, одночасно вказуючи на проходи (переходи) як місця трансформації, а на місто як на майданчик, де можна повернути досвід громади. Перебуваючи ще на початку шляху, художниця демонструє чутливість до потенціалу опору та епістемічного оновлення всупереч державі, органічну регіональну солідарність та значний ступінь довіри до місцевих ресурсів простих людей. Реалізована мовою та в ритмі «сучасного мистецтва», ця серія перформансів може здатися розрізненими жестами, однак у своїй потенційній сукупності, ці спроби можуть сформувати деколоніальний напрям, що розраховує на спільноту, яка постає поза державою.

Прагматичніший підхід, зокрема, щодо держави, має **Лілія Ненеску**, феміністична активістка й журналістка, яка посідає помітне місце в громадянському суспільстві та громадській сфері Молдови. Лілія Ненеску також співпрацювала з місцевою художницею та кураторкою Тетяною Федоровою у створенні візуальної серії, присвяченій жіночій солідарності під час локдауну під час пандемії COVID. Пропрацювавши в громадянському суспільстві Молдови протягом останнього

десятиліття, Лілія Ненеску нещодавно ініціювала дослідження умов праці жінок у секторі НУО — сфері, яка пишається тим, що є символом прогресивності та модернізації, особливо у період переходу до ліберальної демократії на пострадянському просторі. У Молдові 62% зайнятих у НУО — жінки⁶. Лілія Ненеску наголошує: сектор НУО — восьмий серед секторів світової економіки — дуже помітний у Молдові, адже в західній колонізації його звинувачують як (прорумунські) етнонаціоналісти, так і проросійськи налаштовані місцеві жителі. У своїй роботі Лілія Ненеску зміщує ідеологічну перспективу обох сторін у бік реалістичного аналізу умов «нетипової зайнятості» без соціального захисту, що переважає в цьому секторі, та окреслює «схеми виживання» та винахідливість жінок, за допомогою яких вони опираються усім спробам колоніального стирання — як із Заходу, так і зі Сходу. З погляду жінок, сектор НУО більш відкритий до працівниць, але відтворює системну нерівність. Більшість місцевих жінок працюють без контрактів, від проєкту до проєкту, в прекарних умовах і змушені займатися прихованою додатковою роботою, утриматися на своїх і без того складних позиціях. Крім того, Ненеску вказує на колоніальність влади, що проявляється в дисбалансі між організаціями-донорами та місцевими НУО — структурі, яка робить центри прийняття рішень невидимими для пересічної співробітниці. Виходить, що молдовські жінки можуть вільно працювати й висловлюватися в заданій рамці громадянського суспільства, але не можуть створити свою власну, до того ж існує стеля, яку не можуть пробити інститути ліберального громадянського суспільства. Потрібна інша рамка для розмови та інакша інституційна філософія. Тому Лілія Ненеску, діючи подібно до Каталіни Букос, але іншими засобами, вказує на потенціал неформальних практик і звичайних людей, а також на місто як ресурс для відродження громад. Разом із активістом та соціальним теоретиком Віталієм Спринчіане вона випустила ілюстровану книгу для дітей, у якій місто Кишинів переосмислене як екологічна комуна⁷. Оповідний прийом — ретроспективний погляд із 2050 року — використовується, щоб підкреслити радикальну різницю між нинішнім напрямом неоліберального міського розвитку та альтернативним ландшафтом екологічно безпечного міста. В іншому дослідженні⁸ Лілія Ненеску наголошує на колоніальному зв'язку між «цивілізаційними» ідеями неоліберального міського розвитку, з одного боку, і панівною практикою покарання людей за розбивку міських садів, а також неприйняття будь-яких неформальних міських ініціатив від людей, яких класифікують як «нелегалів» або «таких, що відхиляються від норми». Натомість Ненеску виступає за епістемічний поворот, що розглядає неформальність як критичну відповідь творчого населення на нездатність держави та місцевої адміністрації задовольнити його потреби. Деколоніальний поворот

---

⁶ Lilia Nenescu, "The Working Condition of Women in the Moldovan NGO Sector", ISS Annual Conference, Babes- Bolyai University of Cluj, March 23-25, 2023.

⁷ Lilia Nenescu, Vitalie Sprinceană, Alexandra în Chișinăul anului 2050, Platzforma, Chișinău, 2020. https://issuu.com/platzforma/docs/alexandra_patrat_reduss

⁸ Lilia Nenescu, "Grădinăritul urban: de la penalizare la încurajare", Soros Foundation Moldova, Chișinău, 2022, https://soros.md/wp-content/uploads/2023/03/Studiu-final-Lilia-Nenescu-G15176_compressed.pdf

до громадського й вернакулярного заохочував би таку практику, як міське садівництво, і прагнув би розпочати розмову про потреби із акторами широкого поля неформальності, замість просто оголошувати їхні ініціативи незаконними. Повторю: підхід Лілії Ненеску свідчить про значну довіру до локального постання громади поза державою та про явний опір колоніальності влади, що здійснюється у сфері найманої праці та на рівні офіційних ідеологій.

Схожий погляд, але з іншої позиції представляє **Елена Сирбу**, ромська едукаторка й активістка. У співпраці з «Театру Спалаторіє» вона створила виставу «Скасування сім'ї», прем'єра якої відбулася на сцені HAU Berlin у жовтні 2019 р. На сцені Елена Сирбу пропонує критичний погляд на сімейну історію, пригноблення, але й винахідливість ромських жінок із Молдови доби Радянського Союзу та після нього. За відсутності публічної дискусії про деколоніальність у Молдові Елена Сирбу висловлює свої побоювання і сподівання мовою прав людини. Як едукаторка, що прагне змін у суспільній сфері, Елена Сирбу координувала двомовне (румунсько-російське) видання «Zorale Jiuvlia» (ром. Сильні жінки, 2011)⁹, в якому показала громадськості історії життя десяти ромських жінок із різних регіонів Молдови та виступила в такий спосіб посередницею між різними поколіннями та історичними часами. Сценарій «історій успіху» слідує західно-ліберальному рецепту створення індивідуальних рольових моделей, проте реальні історії ромських жінок, наведені Еленою Сирбу, наштотують на думку, що боротьба за автономію ромських жінок потребує зовсім іншої рамки розмови. Так, «історії успіху» десяти ромок із Молдови насправді показують, що термін «маргіналізація» є хибним, адже ромські жінки стикаються насамперед із бар'єрами, які перешкоджають їхньому доступу до громадської, культурної та економічної сфер. Зазвичай представлені жінки є винятками у своїх сферах діяльності, що лише підкреслює системний характер расіалізації рома у пострадянському молдовському суспільстві. Елена Сирбу своїм внеском у «Скасування сім'ї» також наводить важливі свідчення того, що расіалізація ромських жінок набула в пострадянській Молдові нового характеру, безпосередньо пов'язаного з європоцентричним, «проєвропейським» характером прагнень більшості населення: так, рома зазнають групових упереджень щодо «цивілізованості», мовляв, вони — «не європейці», відсталі, «гальмують» решту суспільства. Інакше кажучи, ромське населення сильно відчуває колоніальну відмінність, яка розділяє Захід і Схід і водночас діє як невидима межа, що проходить по всьому молдовському суспільству. Крім того, ромські жінки стикаються як із внутрішніми, так і з зовнішніми перепонами. Зовнішні зумовлені расіалізацією рома у молдовському суспільстві та проявляються в програмах внутрішньої колонізації ромських громад, розроблених та впроваджуваних державою, а внутрішні перепони зумовлені тиском на жінок з боку консервативних членів самої ромської громади. Останні успадковані від громадського опору проти колонізації держави, однак сьогодні вони проявляються через гендерний контроль, тобто від жінок очікують раннього заміжжя та традиційного життя берегинь домашнього вогнища.

---

⁹ Elena Sîrbu, UN Women, Zorale Jiuvlia. Istorii de succes ale femeilor rome, Chişinău, 2017.

Це вимагає відмови від шкільної освіти та виховання, супроводжується численними історіями домашнього насильства та самотнього материнства без жодного захисту. Тож, обираючи історії професійної боксерки-початківці, юристки та трудової мігрантки, Елена Сирбу підкреслює не лише подвійний характер боротьби ромських жінок за автономію, а й стратегію протистояння силам, що чинять утиски та встановлюють обмеження. Тобто виразне прагнення бути незалежною жінкою, але водночас підтримувати ромські традиції може здійснитися в обхід держави й реалізуватися в міжнародній сфері: у професійному боксі, міжнародному праві, викладанні англійської мови чи в трудовій міграції.

Однак, як наголошувалося раніше, міжнародна сфера як така не вирішує проблему, оскільки вона вже несправедливо розділена внаслідок расіалізації та нерівностей. Елена Сирбу також показує, що міграційна скрута вразила ромську громаду так само глибоко, як і решту молдовського суспільства. Активістка аргументує за повернення мігранток та мігрантів, відродження громади та скерування її сили проти патріархальних внутрішніх традиціоналістів і зовнішніх расистів. Деколоніальна чутливість Елени Сирбу свідчить про подвійний характер боротьби ромських жінок, яка показує неприйнятні межі західноцентричної ліберальної платформи прав людини, вираженої через інструменти держави та неурядових організацій. Журналістські матеріали Елени Сирбу¹⁰ є ще одним доказом того, що для ромських жінок робота мовою прав людини та інструментами неурядових організацій — це компроміс, спрямований лише на один бік боротьби (проти внутрішнього тиску консервативних традиціоналістів), який водночас закріплює більш загальні упередження в широких верствах суспільства й сіє недовіру й розбрат усередині громади.

Дослухаючись до її голосу та голосів інших ромських жінок, з якими вона вела бесіди, можна зрозуміти: 1) що позиція ромських жінок має бути вирішальною в процесі деколоніальної демократизації Європи та молдовської держави, бо ці жінки втілюють унікальний синтез граней колоніальності влади, що досі проявляються в міжнародному просторі, на державному рівні, а також інтерналізовані місцевою громадою; 2) що зовнішня допомога у вигляді проєктів модернізації «традиційної» ромської громади є компромісом, який породжує окремі винятки, але радикалізує внутрішніх традиціоналістів, котрі є вихідцями з тривалого історичного опору проти держави та будь-яких спроб зруйнувати громадський лад ром:ок; такі компроміси можуть приносити одномоментний успіх, але чинять додатковий тиск на ромську громаду, а надто на ромських жінок; 3) що автономія та добробут ромських жінок певною мірою залежать, з огляду на їхнє вкрай нестабільне становище, від процесу деколонізації самої держави, а отже від втручання союзних сил ззовні, але більшою мірою — від процесу розширення прав і можливостей жінок, які прагнуть домогтися змін усередині громади, а не модернізуватися й «інтегруватися» за її межами. Те, на чому робота Елени Сирбу та голоси ромських

---

¹⁰ Elena Sîrbu, Radio shows, TRM 1, 2022-2023.

жінок наголошують у різний, подекуди опосередкований спосіб, — це потреба іншого формату діалогу та шляху до добробуту, що починається з відновлення й переоцінки ромської громадської традиції з погляду ромських жінок. Останнє можна розуміти як вимогу деколоніального відродження громадської сили ромської спільноти. Замість того, щоб постійно скорочувати частину громади шляхом її інтеграції деінде та модернізації (коли решта потрапляє під тиск геттоїзації та расіалізації), така деколоніальна чутливість розраховує на внутрішній потенціал оновлення громадського ладу рома.

Ще одну подвійну рису колоніальності влади підкреслює **Русанда Курка**, працівниця культури, фермерка та активістка екологічного руху, що живе в селі Гіртоп. Вона була рушійкою у створенні «Коаліції незалежного культурного сектору» Молдови, а також піонеркою в об'єднанні сучасного мистецтва з сільської місцевості та з маргіналізованих верств суспільства, зокрема, використовуючи інструменти соціального театру, документальної фотографії та музики. Для Русанди Курка «мистецтво — це розмова про проблеми, з якими ми стикаємося». Курка практикує коаліційний підхід у роботі в культурі та в суспільстві загалом, стверджуючи, що «розмаїття в природі змушує замислитися над розмаїттям у нашому людському світі». Робота в коаліціях — це шлях до зростання зростання громадськості. У своїй діяльності вона висуває на перший план позицію сільського населення, яке виступає проти диспропорції між сільською та міською місцевістю в Молдові; активістка розглядає її на тлі міжнародного виміру політичного та економічного панування через міграцію. Виникнення розриву між містом і селом і створення цілих зон нерівності та акультурації — це нещодавнє явище, що виникло в контексті неоліберального повороту молдовської держави й масової трудової міграції як на Захід, так і на Схід. Русанда Курка наголошує на винятковій важливості громадського опору конкуруючим модернізаціям владних блоків зі Сходу і з Заходу¹¹. Вона наголошує на важливості створення власного робочого місця та забезпечення продовольчого суверенітету, в певному сенсі втілюючи в життя «схеми виживання» Лілії Ненеску, і закликає до коаліційного повернення до громадськості у дивовижному поєднанні мислення та дії.

Хоча публічної дискусії про деколонізацію держави в Молдові ще не було, наголошена тут деколоніальна чутливість, що проявляється у різних сферах діяльності та з різною інтенсивністю, об'єднує увагу до розриву між Заходом і Сходом, що розколює молдовське суспільство, є основною локальною артикуляцією колоніальності влади та визначає розподіл колоніальних та імперських відмінностей. Однак у Молдові цей розрив не аналізують як продукт конкретних імперій, а розташовують у глобальному міжнародному просторі, оскільки увага спрямовується не через монокультурний досвід прав громадянина, а через міграційну свідомість, а саме через досвід вічного перебування у прикордонні. Досвід перебування на

---

¹¹ "The Future Is Now: Conversations with Ambrose Idemudia Joshua and Rusanda Curcă», HowlRound Theatre Commons, 2022

перетині кордонів, встановлених більшими силами, породив опір, що спрямований не стільки проти конкретної імперської сили, скільки проти держави загалом, на вищому рівні узагальнення. Однак, що особливо примітно, у наведених випадках це узагальнення не призводить до фокусу на домінуванні, навпаки, всі чотири жінки, представлені тут, дотримуються коаліційних підходів до фемінізму і докладають зусиль для відродження сили місцевих громад, а не для боротьби з імперіями. Цей курс, що зароджується, створює деколоніальний потенціал, який заслуговує на подальшу підтримку.